

Ми — протяг золотий в історії держав

Романі Яг

ЗАКАРПАТСЬКЕ РОМСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЕ ТОВАРИСТВО
ЗАКАРПАТСКО РОМАНО КУЛТУРНО-СПІКАДЛО ЕКІПЕ

№2, четвер, 29 квітня 1999 року

СЬОГОДНІ В НОМЕРІ:

Під кутом етнічного конфлікту -
роми Косова - забуті жертви 2 стор.
Ромські табори - проблеми виживання 4-5 стор.
Доля покинутих дітей 6 стор.
Джелем, джелем - старовинний гімн 7 стор.

ЖИВИ ДОВГО, ГАЗЕТА

"РОМАНИ ЯГ"

Нарешті, в незалежній Україні здійснюється видання, яке випускається, в основному, для ромського населення краю! Привітати з днем народження нашу, прямо скажемо, незвичайну газету прийшло багато гостей. І на репрезентацію унікальної і єдиної в державі новинки зібралися дійсно зацікавлені люди.

Червону стрічку з нагоди відкриття нової редакції розрізали нисть свята заступник мера міста Андрій Сербайло та її господар-шеф-редактор "Романі Яг" Аладар Адам. У цей день гості, а серед них представники владних структур Ужгорода і області, лідери культурно-просвітних товариств області, говорили багато хороших і теплих слів. Ось деякі фрагменти їх виступів.

Професор історії Микола Макара: "За своє життя я написав немало досліджень з історії, культури закарпатських ромів. Але в своїх найфантастичніших мріях я не міг навіть думати про те, що доживу до того дня, коли у них буде своя газета. Сьогодні я дуже щасливий, що цей день настав. Вважаю, це стало мож-

ливим лише за часів України незалежної."

Головний спеціаліст управління в справах національностей та мовної політики при облдержадміністрації Юдіта Євчак: "Ромське культурно-просвітне товариство - одне з найбільш відкритих громад краю. А відкритість, щирість і привітність завжди дають свої плоди. І якщо хто і міг відкрити свою новинку, то це могли бути тільки роми, тому що їх голос на захист свого народу став чутним всім, і приклад тому, недавня Європейська правнича конференція, яка була проведена в Ужгороді. Я бажаю газеті цікавих матеріалів і нових знайок. Удачі тобі, "Романі Яг!"

Гостя з Австрії Хайке Шібек: "Я записала на магніфон свято з нагоди дня народження нової ромської газети в Закарпатті. І хочу про це зробити репортаж для нашого незалежного молодіжного радіо провінції Коринтія. Гадаю, для наших слухачів ця подія буде цікавою, і у нас в Австрії теж є проблеми національних меншин. У кожного є право на власний голос. Адже ми всі-громадяни світу і маємо рівні права. У всякому разі, це би так мало бути."

Представники мас-медіа, присутні на святі, були приємно

вражені оснащенням редакції - адже комп'ютерна техніка є далеко не в кожній закарпатській газеті. Не кожна газета має свої світлі і просторі приміщення, які є тепер у "Романі Яг", редакція якої розташована по вулиці Тельмана 1/48 а. Новий дим за цією адресою побудований спеціально для роботи редакційного корпусу газети. І це не може не радувати.

Так само, як не могли не радувати на цьому торжестві і виступи маленьких ромів-вихованців ромського дитячого садочка № 13 та молодіжної групи хореографічного колективу "Ром Сом", співаків і музикантів, що прийшли поздоровити з святом свою, 173-ю, зареєстровану в нашому краї, але безпрецедентну в державі газету.

Свято і урочистості скінчилися, розійшлися гості. І сьогодні газета "Романі Яг" живе своїм буденним життям. Відраджень, нових зустрічей, бесід з ромами, їх сьогоднішні проблеми і страждання, радості і роздуми про все це наш читач доведеться в наступних номерах. Сподіваємось, всі випуски будуть такими ж цікавими і насиченими, як перший. І наш читач завжди буде з нетерпінням чекати кожного номера газети "Романі Яг".

Наш кор.

На знімках: заступник мера Ужгорода А.Сербайло та шеф-редактор газети "Романі Яг" А.Адам розрізають червону стрічку з нагоди відкриття приміщення редакції. На репрезентації газети виступає ромський музичний ансамбль.

КОЛОНКА РЕДАКТОРІВ

Ми зустрічаємось вдале. З нетерпінням чекали реакції читача на наш перший номер. Але першими відгукнулись колеги-журналісти. І це дуже приємно-нас помітили. Дуже багато обласних газет з позитивного боку відмітили наше видання. Спасибі їм за це.

Помітили нас і в Києві: похвалили і зробили декілька слушних зауважень. Інформація про газету "Романі Яг" прозвучала і по столичному радію. Щиро вдячні всім, хто підтримує нас. А ми, чекаючи ваших листів і відгуків, продовжуємо свою роботу.

В сьогоднішньому номері ми відкриваємо нову рубрику: ми і світ. В ній постарасьмося якомога докладніше розповісти про місце ромів на нашій планеті, (зокрема в Європі), місця їх компактного проживання, їх турботи, проблеми, радощі... Сьогодні відкриваємо цю рубрику матеріалом з гарячої точки - Косово (Югославія).

Резонансу серед наших читачів набула тема покинутих ромських дітей. Плануємо, що вона, так само, як і цикл матеріалів, присвячених правам людини, буде подаватись з номера в номер.

Наші читачі цікавляться, з якою періодичністю буде виходити газета "Романі Яг". Поки - щомісяця, а через місяць плануємо перейти на дворазове видання. Нагадуємо, що придбати газету можна у старостів ромських громад.

Залишайтеся з нами!

Шеф-редактор А.Адам
Редактор Є.Навроцька

Так в Чинадіївській школі - інтернаті готувались до Пасхи. Розповідь про діток цієї школи, їх долі читайте у наступному номері "Романі Яг"

Орхан Галіус

РОМИ КОСОВА - ЗАБУТІ ЖЕРТВИ

Відомо, що турки і албанці, живучи в колишній соціально-комуністичній Албанії, намагалися збільшити число своїх меншин; тобто практикувався метод записування "албанських" і "турецьких" прізвищ при реєстрації новонароджених, також змінювання імен вже зареєстрованих ромських громадян.

Одним з самих дивних, неймовірних і, напевно, "прикритих" ромських феноменів є їх присутність серед жителів Косова. Навіть після Другої Світової війни, щоб вважатися освіченими - роми повинні були змінити свої прізвища (наприклад Кало). У цей період роми отримували прізвища турецького, сербського і албанського походження, значення яких часто приховує людську підсть; одним з таких, існуючих досі, імен є "Делбалта", що в перекладі з турецького означає "божевільна сокира", або, наприклад, "Враговин" на сербському означає "Один з виявів диявола"; прізвище "Чоуланьє" належало ромам селянського походження, популярне прізвище серед турецьких адміністраторів "Карач" прив'язується до англійського слова "негр".

Це була свого роду атака, направлена на розкол ромської ідентичності в Косово, що дозволило розділити членів ромських сімей, таким же чином як були поділені і неромські сім'ї, створюючи все більше і більше націй і народностей в

Косово. Таким чином, війни, що відбуваються на території колишньої Югославії, розділяють ромів на релігійні і етнічні групи, обумовлюючи їх політичну неоднорідність, не даючи можливості рішучий відсіч братовбивчої війни.

Перші роми, що прийшли на територію колишньої Югославії ще в 1362 році в Дубровник. Роми були вимушені вливатися в інші етнічні групи або мігрувати в східні Європейські країни для збереження власного життя.

Новина про те, що в столицях Косова і Метохії відбудуться відкриті збори Асоціації Єгиптян Косова (на англійській мові слово "роми" - gypsies) була однією з політичних ігор осені 1990 року в Приштіні, направлених на руйнування ромської ідентичності. Збентежені громадяни задавалися питанням: "Звідки в Косово взялися єгиптяни?" На зборах Асоціації єгиптян було оголошено, що вони не переслідують ніяких політичних амбіцій, і основною їх метою є збереження національної ідентичності і, особливо, захист від процесу албанізації, якому вони були схильні останнім часом. Хоч певна їх кількість оголосила себе ромами. Виявилось, що в Косово проживає біля 100.000 єгиптян. Алі Крашніч, відомий ромський письменник і активіст з Косова писав: "Для нас, ромів, події, дуже хвилюючі. Учора ми

борилися за самоствердження, а сьогодні, однак приписують нас до інших. Ми звертаємося до сербської влади в заклик затвердити нас ромами Косова і Метохії, у статусі національності і, таким чином, уникнути подібного розділення між нами".

У той же час роми дуже дорого оплачують подібну політичну зрілість. Було б безглуздо говорити про одну націю, представляючи чотири нації (албанці, турки, серби, єгиптяни) оскільки більшість людей знають, що це "обранці долі". У піраміді брехні, що зросла між Македонією і Косово, "ромами" називаються ті, хто займається небезпечною торгівлею політичними і релігійними трюками. У Косові і Македонії цей почин отримав більшу підтримку, ніж ромська ідея емансипації. Не важко визначити причину важливості і необхідності "Фараонської групи" - членів з Косова, що посяли своє походження з наслідня брехні. Активісти ромів в Косово вважають, що президент "винаходу єгиптян", наніс найбільш серйозного збитку ромській єдності в Косово. У 90х роках в Косово, в самому центрі Приштіни, стався інцидент, під час якого албанський націоналіст, підійшовши до ромської дівчинки, вилив їй на голову бензин і підпалив.

Міжнародна громадськість знає про "холодну війну" між сербами і албанцями в Косово.

Під час демонстрацій 1989 року, і після неї, роми були вимушені приєднуватися до албанців, і, як албанці, також були переслідувані сербською поліцією і політиками. Роми, які не хотіли або не брали участь в "албанській справі" зазнавали психологічного тиску з боку албанського суспільства, своїх же колег і друзів, і в той же час сербські влади закликали ромів до поваги сербсько-югославської поліції сконцентрувала свої зусилля на спостереженні за політичною системою і цілісності репону. Албанці в Косово перейшли на більш "мирний" шлях розв'язання політичного конфлікту, покидаючи роботу як "протест проти введення політичного режиму".

У процесі проголошеного "братства і єдності" у Югославії в 60 роках проводилися і були створені так звані "етнічні ключі", діючі на рівні регіонального і місцевого управління. "Етнічні ключі" знайшли застосування у визначенні етнічних квот, що використовувалися для пропорційного розподілу ресурсів: таких як робочі місця, стипендії, квартири або позиції в управлінні. Якщо, наприклад, заводу в Косово було потрібно 10 працівників, пропорція виглядала б таким чином: з 10 безробітних роботу отримали 5 албанців, 3 серби, 2 турки, і 1 ром - тобто, людина що називалася ромом, або істинний ром. Може здатися, що подібна структура "етнічних ключів" сприяла правильному розподілу ресурсів і ослабленню етнічного напруження, але такий шлях не приніс ніякої користі. Міжнародні відносини прішли день за днем, викликаючи фрустрацію між сербами і політичною агоною ромів. Подібна схема послужила мстиву політику проти албанців під час правління Ранковича (50-60 і роки). З XIX століття по сьогоднішній день у Косово використовується модель міжетнічних відносин, яка заснована на перевазі однієї нації над іншою. Албанці і серби декілька разів обмінювалися своєю лідруючою позицією, і кожний раз, будучи лідером, прикривали в правах опонента.

Сьогоднішні події - резуль-

тат більш ніж двадцятирічного "росту" албанського населення в Косово, їх переважання, що створило ситуацію "перенаселеності албанцями" Косова. Важко визначити походження ромів, оскільки вони завжди пристосовувалися до домінуючої турецько-албанської культури. У переписах населення роми були зареєстровані як албанці; з 1990 року югославські єгиптяни втрутилися в процес албанізації ромів, заявляючи, що вони вважають за краще бути "єгиптянами", а не албанцями. Ідентифікація ромів з албанцями була "вільним позитивним вибором", особливо після Другої Світової війни. Спочатку роми діяли як вільне населення, що вільно ідентифікує себе з албанцями. У той же час, при більш докладному розгляді, можна визначити причини подібної ідентифікації - економічний, соціальний і політичний тиск на ромів.

Відмічаючи кількість югославських ромів, зареєстрованих переписом населення в 70-их, необхідно зазначити, що "багато хто з офіційно зареєстрованих румунів, албанців, турків, словенів, сербів, македонців мали визначену ромську зовнішність. Таким чином, ромам вдалося вижити, приховуючи своє істинне походження під маскою більш шанованих етносів. Незважаючи на це, свого роду імітацію, роми ніколи повністю не асимілювалися з тією групою, з якою були ідентифіковані. За результатами перепису населення 1981 року 34000 людей в Косово оголосили себе ромами.

Нечисленність ромського населення за результатами перепису пояснюється сильним тиском на ромів, що примушувало приховувати свою національність. Згідно з оцінкою, наданою ромами-активістами і організаціями, кількість ромів, що проживають в той час в Косово, в 4-5 раз більше ніж показали результати перепису - ця цифра становить 10% всіх жителів Косова.

Історія знову повторюється, незалежно від того, що був автором воєн в Югославії. Роми з Сербії, що б'ються проти Хорватії, Боснії, б'ються також проти своїх братів з різних частин Югославії. Останні події в Косово свідчать про вбивства ромського населення. Оскільки роми в Косово одягаються так само як і інші жителі, останні конфлікти між албанською і сербською поліцією зачепили ні в чому невинних ромів. Роми в Косово не озброєні, так само як і не були озброєні роми в Боснії. Коли одному з представників державної влади Саудівської Аравії задали питання, чому вони не допомагають ромам-мусульманам в Боснії, він відповів, що це неможливо, оскільки багато ромів живе в християнській Сербії! Подібна думка не могла бути почута тоді, коли мусульманські товариства захоплено вітали "єгиптян", мешкаючих в Косово і Македонії. Передбачалося, якщо

Югославія переживе перехідний період, іслам буде мати більший вплив на ромів. Теорія подібного роду мали місце не тільки з боку мусульман.

З часів Великого Албанського шовінізму і сербського націоналізму в Косово було дуже легко "переконатися" ромів змінити своє ім'я і прізвище. Конфлікт в Косово досяг нової сили, спричиняє за собою подібні процеси зміщення політичної архітектури і в Македонії, що виявиться фатальним для всієї південно-східної Європи. Багатонаціональна війна розрізняє ромів і почне новий геноцид ромського населення.

В Косово почалась війна, роми звинувачуються в масовій неучасті в національній етнічно-громадянській війні. Незважаючи на те, що буде переможцем в цій війні, роми будуть звинувачені в дезертирстві і зраді, але чому і ради кого роми не бажають воювати в подібного роду війнах? До якого періоду зможуть роми зберігати нейтралітет відносно загальної концепції війни?

Боснійські роми, повернувшись додому, знайшли будинки розграбованими і знищеними, іноді своїми ж сусідами. Будучи мусульманами, роми не отримували рівного до себе відношення, їх ненавидять і ігнорують. Іноді положення здається більш важким, ніж перед війною, роми лачно б'ються нового життя, що чекає їх в рідних містах.

У цей важкий для Косова час роми, нарівні з іншими жителями, переживають небезпечні ситуації. Ром з Приштіни був убитий своїм албанським другом при загадкових обставинах. Кажуть, що убитий ром, будучи дуже близьким до сербської поліції, зрадив свого албанського друга. Ромські жінки не можуть вільно виходити з своїх будинків, оскільки все частіше і частіше вони зазнають нападів з боку албанців. Побитим жінкам нікому поскаржитися. Сербська поліція, покликана "спостерігати за громадським порядком і миром", не реагує на події, пов'язані з ромами. Серед останніх бжеців з Косово дуже багато ромів, але знову, як і в Боснійській війні, вони створюються з неймовірними труднощами при доказі, що їх життя загрожує небезпека. Роми в Косово не мають організації, що захищає їх права. У цей момент лунають голоси, що "роми не мають права покидати Косова, оскільки в Албанії і Македонії більше не залишилося місця для бжеців." Будучи неорганізованими, вони не зможуть справитися з цією серйозною проблемою.

Кажучи про політичну владу, роми не мають ніякої, для того щоб вплинути на ситуацію, що склалася, незважаючи на те, що більшість з них голосували за Мілошевича і його партію. Необхідно зазначити, що роми не змогли створити сильну структуру, оскільки постійно

знаходилися під тиском з двох сторін.

Югославська конституція 1974 року, нарівні з братством і єдністю всіх націй і національностей, гарантувала також надання автономного статусу Косову. У березні 1989 року "Белград деспотично анулював статус автономної провінції, прийнятий Югославською конституцією в 1974 році". Незабаром Косово знову "законно" приєднується до Сербії. Приєднання ставить під загрозу майбутні перспективи регіону, відповідно до ситуації в Боснії. Роми не були задіяні у великій грі, але "хтось" розраховував на їх послуги. Можна тільки передбачити кому роми віддають перевагу в Косово.

Неможливо визначити ромську схильність ні до однієї з сторін, будь-то серби або албанці, швидше всього роми знаходяться всередині сендича, приготованого для голодних "вовків або орлів".

Роми задаються питанням, який буде їх статус, якщо Косово і Метогія залишаться під владою сербів і Косово знову отримає статус автономної республіки, або який буде їх статус, якщо албанці здійснять свою давню мрію про законну Республіку Косово. Роми не мають адекватних відповідей і думок, вони заплутані роздумами про законне положення. Громадянство: громадянами якої держави вони можуть бути? Чи їх чекає доля чеських ромів, народжених в Словаччині, які втратили своє громадянство... питання залишаються без відповіді.

1989 рік, що повернув Косово Сербії, поставив ромів в складну ситуацію: все перейшло на сербську мову, албанізовані роми, або ті, які отримали освіту на одній з ще вчора законній мові (албанській, сербській, турецькій), зіткнулися з рядом серйозних проблем. Роми не говорять на сербській, використовують албанську мову, яку подекуди повністю заборонили - ці роми зіткнулися з проблемами, аналогічними для албанського населення. Наприклад, сербські лікарі відправляють ромських пацієнтів до албанських лікарів, які в свою чергу були звільнені за виступ проти нового статусу Косова. Сербі не зупинилися на цьому рівні асиміляції з албанцями: люди повинні були говорити мовою Бога, тобто по-албанськи.

Роми, мешкаючи з початку XIX віку між двома паралельними структурами: офіційною сербською і незаконним підпільним албанським управлінням, втрачали здатність боротися, яка допомогла б їм політично організуватися в Косові. Вони між двох вогнів. Сама остання форма "держави всередині держави" і ситуація в Косово зруйнувала мрію і віру ромів в демократичне правління Мілошевича у Ругова.

У 90-і роки серби створили свою власну систему освіти, не визнаючи албанців: з іншого боку шкільна система, організована албанцями, вважається найбільш дивним досягненням незаконного албанського управління.

Історія знову повторюється, незалежно від того, хто її автор.

Болгарія

Справедливість: фундаментальне право кожної дитини

РОМСЬКІ ДІТИ — ЖЕРТВИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПОБИТТЯ

"Я не знаю, що робив такого,
щоб заслужити цей біль і страждання.
Я не винен, що народився ромом."

Росен Влентинов Алев, 15-річний ромський хлопчик з Шумени.

Одинадцятирічного Шукрі Алієва побиває поліція, коли він допомагає своєму дядькові гнати додому отару овець. Паніше виявилось, що у нього зламані пальці, поранені обличчя, чияк і скроня. 15-річного Асана Алієва Шеріфова, за повідомленнями, під час того самого поліцейського рейду були палилими та ногами. У нього була зламана голівка, а ліве плече і лівий бік вкриті синцями. Це сталося близько 7 години вечора 10 липня 1998 р. Понад 80 поліцейських у касках та з захисними щитами здійснювали рейд на 15 ромських будинків у селищі Мечка, район Плевену в Болгарії.

Надійшла інформація, що протягом цього рейду понад 30 чоловік, жінок та дітей були жорстоко побиті, а двері, вікна та меблі було потрощено. Повідомляло, що поліцейські, не представляючи ордеру на обшук, уварили силою і вигукували при цьому расистську лайку. Уряд болгарів навіть не розпочав слідства, щоб притягнути винних до відповідальності.

У травні 1998 р. троє ромських підлітків з Шумени були заарештовані у Варні. Вони стверджують, що їх почали бити ще у поліцейській машині по дорозі до відділку. Коли ж вони прибули до Третього Репонального Поліцейського департа-

менту Варни, то поліцейські, за їх словами, кинули їх на землю і продовжували бити дерев'яними кийками. П'ятнадцятирічний Росен Валентинов Алев втратив свідомість. Поліцейські облили його водою, щоб привести до тями і знову почали бити.

Багато жертв тортур та знущань, які кояться поліцією, походять з чисельної ромської етнічної меншини. Серед жертв є діти. Протягом років уряд не вживав жодних заходів для того, щоб скарги на жорстоке поводження та тортури були негайно розслідувані, а винні постанали перед судом.

Конвенція ООН з прав дитини забороняє тортури чи інше жорстоке, негуманне та принизливе поводження або покарання дітей. Уряди пообіцяли поважати та дотримуватися прав, зазначених у Конвенції, без жодної дискримінації з причин расових чи етнічних ознак або соціального походження.

Поводження з Шукрі Алієвим, Асаном Алієвим та Росеном Валентиновим порушує міжнародне право.

Болгарія ратифікувала Конвенцію з прав дитини. Уряд країни повинен вжити негайних заходів для забезпечення уом дітям у Болгарії захисту від тортур та доступу до обсяжних і належних їм прав.

Словаччина

РОМСЬКА СЛОВАЦЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ - ЗА СПІЛЬНЕ ПРОЖИВАННЯ

Роми хочуть жити повноправним громадянами, а не страждати лише тому, що народилися ромами.

1.Щоб роми своєю участю у виборах і голосуванні забезпечили присутність у парламенті, місцевих та регіональних органах влади.

2.Щоб роми могли вирішувати спосіб свого життя.

3.Щоб ромський рух об'єднався.

4.Щоб роми не були категорією громадян, котрі завжди потребують допомоги.

5.Щоб роми могли працювати.

6.Щоб роми могли навчатися у середніх спеціальних та вищих навчальних закладах.

7.Щоб для ромських дітей не потрібні були спеціальні класи в школах.

8.Щоб роми могли розраховувати на справедливе вирішення власних бід та інших проблем в державних установах.

9.Щоб вже ніколи проти своєї волі не були в лікарнях стерилізовані ромські жінки - матері.

10.Щоб у місцях проживання ромів була питна вода, каналізація, електроенергія, газ, асфальтовані дороги.

11.Щоб в реальному житті роми були урівняні в правах з іншими громадянами.

12.Щоб Міністерство внутрішніх справ Словачкої Республіки забезпечило швидке вирішення справ відомих расистських вбивств Марія Голара, Густава Валаша та інших расистських нападків на ромів.

Румунія

КОРОЛЕВА ОБИРАЄ ОСВІТУ

Нещодавно в Румунії, яка є місцем найбільшої діаспори ромів в Європі (тут проживає 2,5 мільйони представників цієї народності), відбувся конкурс краси серед молодих ромок. Переможницею стала 18-

річна Стефанія Т., яка отримала переважну кількість найвищих балів, вирішальним з яких був останній, танцювальний, конкурс.

Серед головних призів, які отримала королева, були на

Нещодавно мені з товаришами довелося побувати на Конференції національних громад західних областей України, яка проходила у Львові. В ній брали участь представники угорських, ромських, польських, російських, єврейських, німецьких, грецьких, словацьких, чеських, білоруських та інших товариств Львівської, Чернівецької, Тернопільської, Івано-Франківської, Ровенської і Закарпатської областей.

Всі виступаючи, серед яких були голова Польського товариства Еміль Легович (Львів), голова Асоціації національних товариств Львівщини Рудольф Мирський, член Президії Румунського товариства Василь Терічану та інші, були єдині в думці, що влада фактично не допускає до впливових посад представників "нетитульних" національностей. І це в той час, коли рівень освіти і професійної підготовки спеціалістів - неукраїнців у переважній більшості вище середнього.

Досвід участі у виборах 1998 року показав: спроби національних громад законним шляхом делегувати своїх представників в органи влади або зречені на провал, або зустрічають активну протидію з боку тих, у кого в руках знаходиться влада. І тільки об'єднаними зусиллями всіх національних товариств можна досягти реальних результатів.

Виступаючи говорили, що з моменту проголошення незалежності України у керівних органах залишилися деякі застарілі комплекси. Переломити їх, показати, що неукраїнці можуть і повинні грати важливу роль у всіх сферах життя суспільства - важливе завдання.

Лідером Конфедерації став громадський діяч, підприємець і меценат Олександр Свистунов, який балотувався в 1998 році у депутати Верховної Ради України. І хоч перемогти йому не вдалося, він, за кількістю набраних голосів, випередив багатьох впливових і відомих кандидатів. Олександр Свистунов надає велику моральну і матеріальну підтримку багатьом культурно-просвітним то-

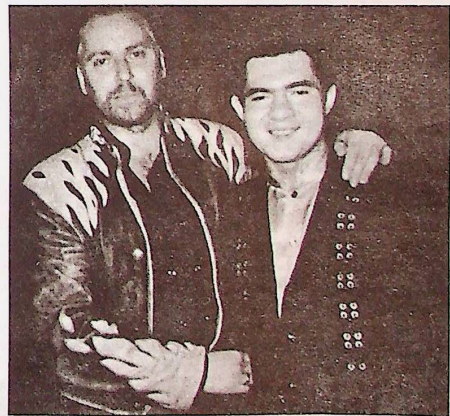
вариствам, в тому числі "Романі Яг". Саме тому закономірним було обрання його на посаду лідера Конфедерації.

Мета створеної Конфедерації - добитися впливу "нацменшин" на владу в регіоні, пропорційно їх внеску у будівництво держави та її економіки. Конфедерація має на меті увійти у постійний діалог з владою в західноукраїнських областях і пропонувати їй свої варіанти рішення важливих соціально-економічних і політичних проблем, висувати свої професійні кадри.

Ернест Бучко, заступник голови Закарпатського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг".

На фото: голова Конфедерації національних товариств західних регіонів України О.Свистунов.

НАШІ НА "СЛОВ'ЯНСЬКОМУ БАЗАРІ-99"

Вперше від Закарпаття в рамках цього представницького Міжнародного фестивалю виступив молодий ромський співак Йосип Горват. Одержавши найвищий прохідний бал (10), він з успіхом пройшов у другий тур змагань. Крім того, Йосип дістав і емоційну підтримку жорі 1-го етапу конкурсу, серед яких були народні артисти України Іво Бобул та Оксана Білозір, заслужений артист України Олександр Тищенко та інші. Очолоює корпорацию "Слов'янський базар" президент Олександр Злотник. А журі - Лево Дуківський.

Отже, Йосип Горват був одним з чотирьох переможців (серед багатьох претендентів) першого відбіркового туру "Слов'янського базару", який проходив у Чернівцях. Він співав там дві пісні (одну українською, а другу - угорською мовами). Другий тур намічено провести у Києві 2 липня. Всі конкурсанти зайняті тепер серйозною підготовкою до цього престижного іспиту - адже на цей виступ у столицю України зберуться представники молодих голосів з 20 країн СНД та світу.

Побажаємо ж Йосипу Горвату, який є членом громади "Унг Ромен", вдалого виступу. І, звичайно ж, перемоги.

Наш кор.

На знімку, зробленому під час перебування у Чернівцях: зліва направо - заслужений артист України Олександр Тищенко і молодий співак з Ужгороду Йосип Горват.

МУКАЧІВСЬКИЙ ТАБІР: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

ОСВІТА

Основну ставку сьогодні ми робимо на наше молоде покоління, на дітей. І все, що можливо, стараємось їм дати. Дуже би хотіли, нарешті, організувати на території табору свою школу. Бо ми бачимо: освіта дітей, котрі навчаються в угорських та інших школах міста, заходять в тупий кут. Адже ми живемо в Україні, а значить, нам треба, щоб наші діти володіли, в першу чергу (після рідної), українською мовою.

На жаль, зараз з 150 дітей шкільного віку, що проживають у таборі, в школу ходить приблизно третина. Решта - нишпорять по смітниках, допомагаючи батькам хоч якось звести кінці з кінцями, та й самим дістати зайвий шматочок хлібця. Іншим, щоб піти до школи, просто нема що одягнути. Зараз багато хто з громадян України кинуті напризволяще, але я вважаю, що першими і найважче це виживання відчули на собі роми, котрі в основній своїй кількості ніколи не були багатими і ситими.

Тому обігріти, підтримати найменших і незахищених - наше основне завдання. В своїй благодійній ідальні, яка працює уже другий рік, ми безкоштовно годуємо 75 сиріт і напівсиріт. Своїми справами ми хотіли би довести дітям, що їх любимо і готові їх завжди захищати. Адже вони іноді мені нагадують бродячих цуценят, які до всіх ідуть з довірою, махаючи хвостиком. Але одне необережне слово або різкий рух - і вони миттєво втікають. Бо так само як довіряють, так і бояться.

А ми не хочемо, щоб у наших дітей був страх перед майбутнім. А для повних сиріт (а їх у нас 15) хочемо відкрити спеціальну школу, одягти їх в уніформу. Це буде таке благодійне опікунство церкви, яка працює на території табору і нашої громадської організації. Плануємо також відкрити центр виховання для дітей від 5 до 12 років, в якому вони зможуть навчитися правопису граматики, танцю, співу, Біблії і навіть, якщо треба, підстригтись, помитись та одягнутись.

Звичайно, для цього потрібні будуть спеціалісти. І я гадаю, нам допоможуть наші дівчата Любов Горват і Ельвіра Конді, які по лінії "Романі Яг" навчаються в Мукачівському педучилищі та Ужгородському держуніверситеті, представниці майбутньої ромської інтелігенції, які уже є в нашому колі.

Мукачівський ромський табір існує стільки, скільки існує саме Мукачево. Але, якщо це місто має свою історію, сторінки якої широко відомі всім, то про події, які віками відбувалися в таборі, мало кому відомо. Хіба що, дуже видатні бувальщини та історії окремих особистостей ромів передаються з вуст у вуста.

Та і місцеві мешканці знають, що район вулиці Івана Франка - це віковична територія ромів. Сьогодні їх тут проживає приблизно 3,5 тисячі. А всього на території Мукачівщини їх близько п'яти з половиною тисяч.

За останні півтора року тут сталися значні переміни. І перш за все, рік тому тут створена і працює ромська громадська організація "Невіпе" ("Відродження"), яку нині очолює Йосип Йосипович Віраг. Сьогодні ми пропонуємо вашій увазі його розповідь про Мукачівський ромський табір - один з найбільших за чисельністю на Закарпатті.

РОБОТА

На жаль, з великої кількості людей, які живуть у таборі, лише 300 чоловік мають роботу. Правда, стабільність її ніхто не гарантує, але все ж такі ці люди вважаються на сьогодні більш - менш благополучними. Звичайно, це, в основному, робота в комунальній сфері, але нині нікому не доводиться вибирати... Близько сотні чоловік мають тимчасову або сезонну роботу.

Звичайно, нам хотілося б, щоб в такому великому районі компактного проживання ромів, як у нас, розвивалися традиційні ромські ремесла: ковальство, лозоплетіння та інші. Я знаю, що у Великому Березному скоро будуватиметься в таборі кузня. Хотілося б, щоб "Романі Яг" посприяла розвитку і будівництву чогось подібного і прийнятного у нас. А наші люди, я впевнений, не підведуть. Бо трудитись роми люблять і вміють - весело і з задоволенням.

МЕДИЦИНА

На щастя, наш табір відноситься до числа тих, де народжуваність перевищує смертність. Ось і у моєї сім'ї

нещодавно народилась дочка Алі та внучка Естер. На жаль, медичного обслуговування в таборі немає ніякого. Всі знають, що обстеження і лікування тепер за гроші. А грошей ні у кого нема.

Недавно у нас трапився такий випадок. 9 - річному Русланчику Попу терміново було потрібно зробити операцію по видаленню грижі. Благодійна група з числа наших людей ходила по табору і збирала гроші. Давали, хто скільки міг: хто гривню, хто копійки... Так чи інакше, потрібні кошти були зібрані, і хлопчику вчасно зробили операцію і тим самим зберегли йому життя. Тепер він вже бігає.

Звичайно, ми би хотіли відкрити в таборі медпункт. Щоб там були кабінети термінового медобстеження, акушерський, стоматологічний. Такий медпункт нам життєво необхідний, адже на невеличкому просторі у нас живуть тисячі людей.

НАШІ ПРАВА

Скажу відверто: 3 - 5% від загальної кількості мешканців табору сидять у в'язниці. Причому правопорушення, які вони скоїли, не такі вже й серйозні. В основному, це крадіжки, як правило, дрібні. Хтось поцупив курку або шматок дрову, хтось вкрав велосипед або якийсь мотор. Сьогодні крадуть, щоб продати і на виручені гроші купити їжу. Звичайно, це нікого не виправдовує. Але ромів завжди судили за жорстокою міркою...

Останнім часом у нас склалися нормальні стосунки з нашим дільничним інспектором міліції. Він знає, що ми намагаємось навести у себе порядок. Найближчим часом прийде до нас на роботу адвокат і його помічник - нам також треба знати державні закони і свої права.

По-доброму складаються у нас стосунки з депутатом міськради п.Фозекошем, який хоче допомогти будматеріалами потерпілим від поєні. (У нас підтоплено 17 будинків, постраждало понад 120 людей). А я особисто хочу виступити на черговій сесії Мукачівської міськради з проханням узаконити наш мікрорайон. Так, наш табір, це, в основному, самобуд. І люди тут живуть роками, десятиріччями. А насправді виходить, що ми є, і нас ніби немає на карті міста.

Михайло Балко, пастор церкви:

- Сьогодні пішло таке життя, що багато хто зневірився у майбутньому. В церкві ми даємо надію таким людям, а надія - це є Бог. Саме він дає людям розуміння того, що люди - не вороги, і кожного з них можна і треба любити, творити добро одне одному. Уже другий рік працює наша церква в Мукачівському ромському таборі. Думаємо, ми спільними зусиллями зрозуміли, що Бог - не далеко, а тут, конкретно з кожним із нас. Що Бог - це не тільки слово, а й справа: будь-то допомога хворому або дитині, жінці або ж людині похилого віку. Ми співпрацюємо з ромською

громадою. Знайшли один в одному міцну підтримку і сподіваємось, що крім тих справ, які вже зробили разом, ще зробимо немало.

Сьогодні основна наша турбота - діти-сироти та діти, покинуті з різних причин своїми батьками напризволяще. Ми прекрасно розуміємо, що якщо цих дітей не охопить церква, то їх охопить вулиця. А цього не має статися, тому ми готуємо для цих дітей велику благодійну програму - від недільної школи до вивчення абетки, азів культури, танцю та співу. І хай допоможе нам Бог.

Любов Горват,

студентка другого курсу
Мукачівського педучилища:

Звичайно, вчитись мені нелегко. Треба дуже багато читати, хоч література цікава і корисна, але її забагато для мене. Я намагаюсь виконувати всі поради педагогів і стараюсь вчитись добре. Але чимало часу у мене забирає сім'я: я заміжня і у мене росте маленька донечка.

Я прекрасно розумію, що все з того, що я тепер роблю, роблю і для неї, і для таких маленьких діток ромів з усього табору.

Адже ми плануємо в майбутньому відкрити школу для ромських дітей і дати їм справжню освіту, щоб вони йшли у великий світ обізнаними і грамотними. Саме для майбутнього наших дітей ми сьогодні стараємось побудувати наше нове життя не таким, яким воно було колись: голодним, жебрацьким, безперспективним і безраднісним.

Нашим дітям жити у новому столітті. І хай воно для них буде світлим і радісним.

Руслан Янковський, завідуючий господарством благодійної ідальні:

- Батько мій українець. Але його не пам'ятаю, тому вважаю себе ромом. За своє, поки що недовге, життя бачу, які позитивні зміни відбуваються нашому таборі. Скажу лише, що у такі важкі часи у нас спромогли відкрити благодійну ідальню для найбідніших і самотніх людей, для дітей-сиріт. Раз на

день протягом 6 днів у тиждень 120 ромів харчуються в нашій ідальні будь-то смачним супом чи борщем, чи іншою ситною стравою. Для багатьох з них це єдине нормальне і безкоштовне харчування, яке вони одержують.

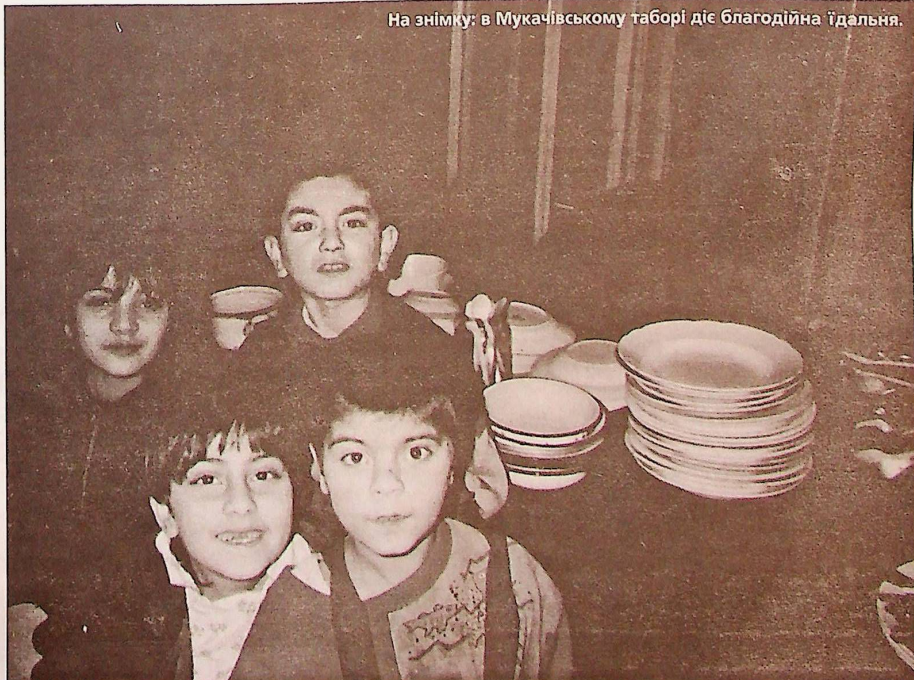
Поки що ідальня розташована у маленькому вагончику: тут всього два великі сто-

ли і лавиці біля них. Тому харчуватись доводиться за чергою: спочатку діти, а потім дорослі. Але я знаю, що ромська громада вже викупила досить просторий будинок на території табору, де через дуже короткий час розміститься світла і гарна ідальня з кухнею, підсобними приміщеннями.

Сам я цього року закінчую десятий клас вечірньої школи. Попереду ще два роки навчання і у мене "в руках"

буде середня освіта. Ким я стану в майбутньому, ще не знаю. Але твердо вірю, що буду навчатись далі. У мене є хист до мов: уже тепер я знаю рідну ромську мову, українську, угорську, російську і англійську. Я у свої молоді роки вже поїздив по світу - вчився в Тернополі, був на практиці на Уралі. Сподіваюсь, що, навчившись корисної для свого майбутнього професії, я ще багато попрацюю на благо рідного табору.

На знімку: в Мукачівському таборі діє благодійна ідальня.

СЕРЕДНЯНСЬКА РОМСЬКА ШКОЛА: ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ

Ромська школа в присілку с. Середнього працювала ще з часів першої Чеської республіки. В період з кінця 20-х - початку 30-х років були відкриті ромські школи в усіх таборах, де нараховувалося понад двадцять дітей шкільного віку. Такі навчальні заклади діяли в Ужгороді, Мукачеві, Середньому, Сваляві. У 1996 році ромська школа біля Середнього перебувала в такому аварійному стані, що почала розвалюватися, її закрили. Майже рік її вихованці не навчалися: у Середнянську загальноосвітню школу було далеко, а їздити не безпечно ходити. Тому і вирішено було на місці старої будови звести фактично новий навчальний заклад. Будівництво ромської школи було весь час на контролі в Ужгородській районній державній адміністрації. Будува-

ло її приватне підприємство "ЕКО". Влітку минулого року ця ромська школа, що знаходиться між Середнім і Лінцями, поблизу Лінцького ромського табору, яка є філіалом Середнянської загальноосвітньої школи, була здана. А 1 вересня діти з селища Середне, Лінців та навколишніх сіл вже сіли за парти.

Школа має чотири класні приміщення. Тут чисто, затишно, взимку і ранньою весною було тепло: у директор Середнянської ЗОШ Андрія Мартинюка Югас подбав, щоб усі ліжки були в належному стані, відремонтував їх, забезпечив у достатній кількості паливом. Розрахована ця школа-філіал, у якій знаходяться класи "В", на 130 учнів. Поки що їх, на жаль, значно менше: у першому, другому і третьому "В" класах - по 17 дітей, а у п'ятому "В" кількість учнів дуже

нестабільна, хоча тут мають навчатися чимало дітей від 10 до 14 років. Але, як правило, вчаться вони лише до 12 років, а далі в них починається "доросле" життя... Вони отримують лише довідку про те, що прослухали шкільний курс. І це - одна із найсерйозніших проблем усіх ромських шкіл. На мою думку, педагога з великим стажем роботи у ромській школі, навчання дітей-ромів потрібно починати, як і в інших школах, з підготовчого "нульового" класу, з шести років, і нульовий та перший класи потрібно "розтягнути" на два роки. Отоді буде гарний старт і хороший кінцевий результат.

Педагогічний колектив у Середнянському філіалі - досвідчений. Великий педагог в учительстві першого класу Варвара Федорівна Левко. Мають що сказати дітям і

Терезія Василівна Маргітчик (третій клас) та Василь Михайлович Мишанич (другий "В"). Коли ми завітали перед Пасхою в школу і зайшли до першокласників, то побачили, як старанно розфарбовують діти трафаретку пасхального яйця. На дошці каліграфічним почерком вчительки була записана розповідь про Великдень і писанку. Варвара Федорівна Левко присвятила цілий урок історії свята Пасхи, його атрибутам тощо. І це було дуже цікаво дітям. Третокласники разом зі своєю вчителькою Терезією Василівною Маргітчик говорили "про життя". До речі, в цій школі встановився хороший контакт між учителями і вчительками. Діти розповідають про всі свої проблеми. Терезія Маргітчик, Варвара Левко та деякі інші педагоги засвоїли розмовну ромську мову, знають шкільний лексикон і спілкуються з дітьми так, як вони звикли. Проте, звичайно, не забувають і про українську мову.

На жаль, у школі неабияка проблема з підручниками: на 51 дитину усього сім букварів, та й ті дуже старі, списані основною школою. Зовсім немає інших підручників, особливо для п'ятого класу. А тут учні повинні займатися за звичайною програмою, мають у розкладі і зарубіжну літературу, і українську мову, і математику, і історію та інші предмети. Для учнів початкових класів не завадило б мати комплект іграшок та конструкторів. Не вистачає олівців, фломастерів тощо. Вчителі самі купують ручки і зошити.

Ще одна величезна проблема в школі - як, само собою, і в Лінцькому таборі, що поруч - немає питної води. Її беруть з відкритого джерела метрів за 800. Через це діти

не можуть випити в школі гарячий чай до булочок, які випікаються в пекарні радгоспзаводу "Червона зірка". Добре, що в минулому році табір і школу підключили до електромережі, і тепер тут є світло.

Величезною проблемою для школи є сезонні виїзди батьків за межі області, особливо зараз, після повені. Матері забирають дітей з школи і їдуть жебракувати на Львівщину, Тернопільщину. Інколи виїжджають мами з п'ятьма-шістьма дітьми, примушують їх просити милостиню. І це триває місяцями. Як після цього навчання? Або ж батько забирає з собою дітей продавати коширки для картоплі або вінки, які самі плетуть. Живуть у тимчасових глиняних житлах всю осінь та зиму в лісопосадках. Хто це зупинить? Діти починають хворіти, багато пропускають уроків. Велику роз'яснювальну роботу мав би проводити староста Лінцького табору Петро Степанович Брижінський, до якого вчителі звертаються з різними шкільними проблемами. Певно, не остан-

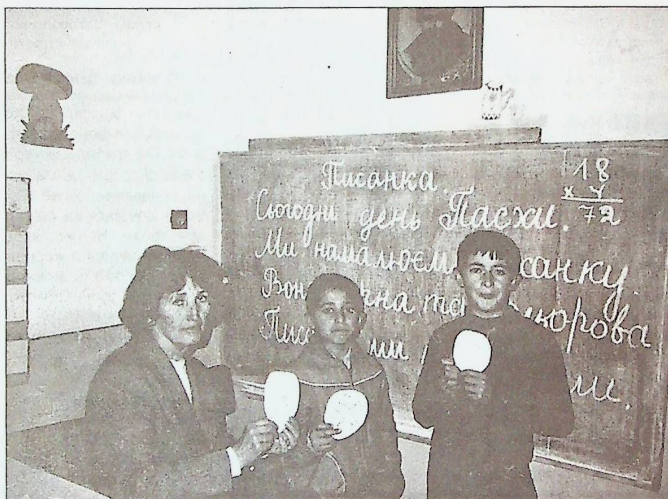
не слово тут і голови Середнянської селищної ради Ярослава Івановича Басараба.

Треба сказати, що філіал знаходиться в постійному полі зорі директора Середнянської ЗОШ Андрія Мартинюка Югаса, який регулярно тут буває. Завдяки йому усі діти школи одержали на Новий рік "солони" подарунки. А на Пасху діточку порадувала католицька церква на чолі з священником Петром Жарковським.

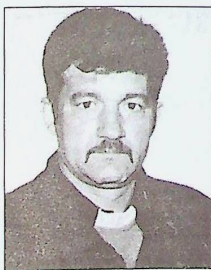
Отже, ромська школа в Ужгородському районі працює. Проблем тут ще багато, і тому наша газета бере її під свій контроль. Це значить, що ми будемо регулярно висвітлювати її роботу, ставити, вирішення проблем, інформувати про спонсорів, які ще, можливо, з'являться. Хочеться, щоб ромські діти мали нормальну освіту, щоб вони відчували себе в майбутньому повноцінними громадянами своєї країни.

**Є. НАВРОЦЬКА,
О. ТОМИЧ.**

На знімках: фрагмент уроку, присвяченого свята Пасхи у Середнянській школі.

СВАЛЯВСЬКА РОМСЬКА ГРОМАДА

ко 600 чоловік, а дітей понад 800. В маленьких хатках до 25 м.кв. проживає більше 9 людей.

Очолоє табір з 1995 року Балнт Матвій Олександрович, якого обрали на загальних ромських зборах, де були присутні заступник голови Свалявської держрайадміністрації Ваш Іван Ілліч, начальник відділу внутрішніх справ Сваляви Куран Павло Ілліч.

До того представником ромів був Тирпак Антон Михайлович, якому роми висловили свою недовіру.

За останні чотири роки у ромській громаді відбулися великі зміни. Був обраний вуличний комітет та добровільна дружина, що слідкує за порядком. Її очолює старший дружинник Лакатос Тіберій Тіберійович (теж обраний на загальних зборах). Загальні збори по наведенню порядку та попередженню правопорушень проводяться кожні 2-3 місяці залежно від обставин. Тісні контакти налагоджені з дільничним - лейтенантом Жилинським Василем та позаштатним дільничним інспектором Тирпаком Василем Михайловичем. Всі спірні питання вирішуються на товариському суді, який очолює

Пап Вентцель Йосипович. Загальне керівництво здійснюється майором Свалявського відділу внутрішніх справ Цуліганом Василем Васильовичем.

Раді відзначити, що за останні 3 роки ніхто з ромів не притягнувся до відповідальності за скоєння правопорушень.

У табір у 1996 році силами самих ромів, які прокопували канали для водопровідних труб за сприянням голови Свалявської райдержадміністрації Митровича Івана Михайловича (який виділив частину труб), була підведена питна вода для потреб мешканців.

Але є у нас і деякі проблеми, над вирішенням яких ми зараз працюємо.

Найбільший наш біль - це земля. Табір розміщений, як ми вказували, на землі, що була куплена ромам графом Шенборном. Але за останні 20 років на ній побудовано ряд установ і підприємств: аптечний склад (що займає 0,5га), відділ військового зв'язку (0,4га); управління Рай ДУ. Вони побудовані за тоталітарного періоду на наших землях. Ніхто про це не спитав ромів, чи хочемо ми цього сусідства. Але наші землі зараз зайняті, а ми не

маємо місця, щоб побудувати свої будинки. На сесії Свалявської міської ради у 1998 році ми порушували це питання, але нас не підтримали.

Другий наш біль - це діти, а, точніше, їх освітній рівень. За останні 50 років жоден з ромів не отримав вищої і середньої спеціальної освіти. Найкраще, коли ром отримав середню освіту (11 класів). Основна кількість дітей одер-

жують тільки початкову освіту. Наведу приклади: у 1998/99 навчальному році у початковій школі навчаються 78 учнів. Приблизно 250 дітей шкільного віку зовсім не вчаться. Це пов'язано з тим, що коли діти йдуть до школи II ступеня (5-9 класи) рівень їх підготовки настільки низький, що вони не можуть вчитися на рівні з іншими учнями. Вважаємо, що необхідно провести добудову шкільних приміщень та доводити навчання ромських дітей до закінчення 9-го класу у школі, яка розташована на території

табору. Ми вже звертались з нашими пропозиціями до голови райвню л.Хвасті, але теж не отримали позитивної відповіді.

Діти-наше майбутнє. Ми за нього відповідальні. Це наше продовження. Як ми допоможемо їм стати на ноги, так вони нам і віддадуть.

Матвій Балнт, голова Свалявської ромської громади.

На знімках: голова Свалявської ромської громади М.Балнт; головний годувальник табору - кінс.

Серед зелених Карпатських гір, на перетині двох річок Уж і Тур'я розкинулося селище міського типу Перечин. Є у цьому населеному пункті школа-інтернат І-ІІ ст. для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки. Щороку, на початку нового навчального року, на подвір'я школи під'їжджають автобуси із Чинадівського та Виноградівського дит-будинків. Для школи - це велика подія, адже приїхали маленькі "першачки", нове покоління. Віднині саме ця школа буде їхньою рідною домівкою.

Серед новеньких - багато дітей з смаглявим кольором обличчя. Це - діти ромської народності. Саме вони складають більшу половину чисельності вихованців навчального закладу в Перечині. Пройде ще багато днів, поки вони звикнуть до нового колективу, знайдуть тут собі нових друзів. А поки-що діти, несміливо поглядаючи навкруги, із сльозами на очах туляться до колишніх своїх вихователів, яких з дитинства звикли називати мамами. Важко уявити собі, що в кожного з цих дітей є справжня мама (якщо її можна так назвати, бо яка мама покине своє дитя напризволяще?). Здебільшого покинуті діти ромської народності зовсім не знають своїх батьків і ніколи їх не бачили. Щороку школа

випускає 15-20 дітей - ромів, які після закінчення ПТУ залишаються сам на сам із усіма своїми проблемами. А проблеми ці величезні: молода людина ромської народності

ся, коли їм нагадують: "Підеш ти на свої крила..." За велике щастя вважають діти, коли хтось із дорослих бере їх погостювати до себе додому.

про мене. Минали роки, та не приходила мама. І ось одного разу до школи прийшла жінка невеликого зросту та з приємним лагідним обличчям. Це була Жанна

серед інших дітей, пригодувала, приголубила. Їй я вперше сказав слово "мама". У нашому класі було 15 дітей. З них - десятеро ромів. Всі ми намагалися триматися разом. Вихователями в нас були: Л.В.Учень та Ю.М.Булаков.

Пам'ятаю, як Ж.О.Сухоліт вперше розповідала нам про те, звідки походять роми, як вони поселилися в Закарпатті, про їх культуру та побут. Розповідала нам, що треба пишати тим, що ти ром. Яскравою подією в житті дітей став прихід до школи Ірини Іванівни Судакової, яка стала працювати нашим музкерівником.

З її появою в школі стало значно веселіше. Почали доноситися звуки пісень. Потім було створено ансамбль, де ми танцювали ромські танці. Я крутився коло неї, як маленька, бездомна тваринка, допомагав збирати дітей на репетиції, відповідав за художню самодіяльність. Помітивши мої здібності, Ірина Іванівна Судакова запропонувала мені поступити на режисерський відділ Ужгородського училища культури.

І сьогодні, дякуючи цим двом жінкам, моя доля складається успішно. На моєму шляху зустрілися хороші люди. Це - директор училища М.М.Митровича та класний керівник М.В.Микулець, зав-

дяки яким я закінчую цей навчальний заклад.

Сьогодні я працюю музичним керівником ромського дитсадку №13 міста Ужгород. Є в цьому садочку маленький хлопчик Марек - теж сирітка, у якому я побачив себе в дитинстві: моє серце інстинктивно потягнулося до нього...

Важка доля у дітей-ромів. Не всім пощастило так, як мені. Болить душа, коли зустрічаю своїх колишніх однокласників або друзів по школі на вокзалах, годинодні, обідраними, хворими і не можу нічим їм допомогти.

Здається, сама доля, важкі умови життя, штовхають їх на хибну дорогу, і часто вони опиняються в тюрмах, стають наркоманами, зв'язуються із злочинцями. І потерпають від цих слів: "В тюрмі краще, ніж на волі"...

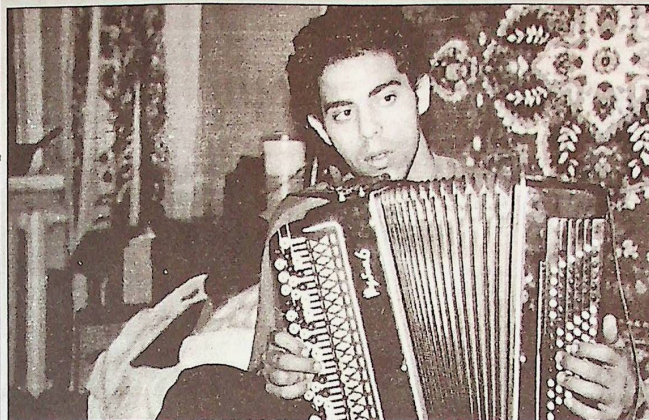
Та останнім часом з'явилася надія, бо під свою опіку мене взяв голова товариства "Романі Яг" Аладар Євгенович Адам - чуйна людина, якій не байдужа доля дітей-сиріт ромської народності.

Я впевнений, що разом з ним ми багато зробимо, щоб доля цих дітей була кращою.

Деніс Вароді, студент Ужгородського училища культури.

На знімку: Деніс Вароді.

МІЙ КЛАС - ДЗЕРКАЛО ПОКИНУТИХ РОМСЬКИХ ДІТЕЙ

не може знайти собі роботу, не має житла, їй важко адаптуватися в навколишньому середовищі. Невипадково найбільше у школі діти боять-

Така доля випала і мені. Ще з дитинства пам'ятаю, як хотілось мені, щоб хтось назвав мене "синочком", забрав мене додому, піклувався

Олександрівна Сухоліт - вчителька Зарічівської восьмирічної школи. Людина доброї вдачі, педагог за покликанням - вона відразу помітила мене

ЖОРНОВА ХОЛОКОСТУ

БОЛИТЬ ДУША І СЕРЦЕ РОМА

Доля надзвичайно примхлива. Одних карає, других нагороджує, інших минає. На долю Юрія Олександровича Фенеша припало все: горе, щастя, вдача.

Народився у великій ромській родині, де було восьмеро дітей. Він був четвертий. Батько працював музикантом. Грав у ансамблях Угорщини на контрабасі. Але захотів повернутись додому, коли почалась Друга Світова війна, у своє село Холмок, що на Ужгородщині. Там знову з родичів зібрав музичний колектив, який грав по всій околиці - на балах, весіллях, похоронах. Всіх дітей (хлопців) сам вчив музичному мистецтву змалечку, готував собі заміну.

У грізному 1944 році, коли наближався фронт, 1 серпня, Юрія Олександровича і ще 1500 хлопців було призвано на виконання трудової повинності: вони рили окопи і траншеї, записали дороги, ями, що утворювались після бомбардувань. Відкопували зруйнованих будинків мертвих, ховали їх. З міста Нодьконишо перевели до

міста Гедоли, де працювали до листопада 1944 року. Потім всіх, хто ще залишився, посадили у товарні вагони і відправили до Німеччини у м. Дрезден. Там 21 січня 1945 р. пережив англійське бомбардування, чудом залишився живим. Відкопував із зруйнованих будинків живих та мертвих, розчищав вулиці. Війна наближалась до завершення. Але в цей період фашисти найбільш лютували. Всіх ромів, які вижили від голоду та бомбардувань, відправили у Австрію до концентраційного табору в м. Вилла. Там пережив надзвичайно важкі для себе місяці. Іх зовсім не годували. Як згадує з сльозами на очах Юрій - бачі, вони шукали пусті консервні банки, лушпиння від картоплі, яке викидали німецькі солдати, варили їх на маленьких вогнищах і їли. На величезній площі табору не було жодної зеленої рослини - їх полонені покрихтіли виривали і куштували як зеленину. Коли у серпні 1945 року концентраційний табір звільнили англійці, в'язні ходили, як

живі скелети. При рості 173 см. важив 48 кг. У госпіталі в'язнів підгодували та підлікували, а потім відпустили. Тільки у листопаді 1945 р., повернувся до Ужгорода.

На щастя, доля тут

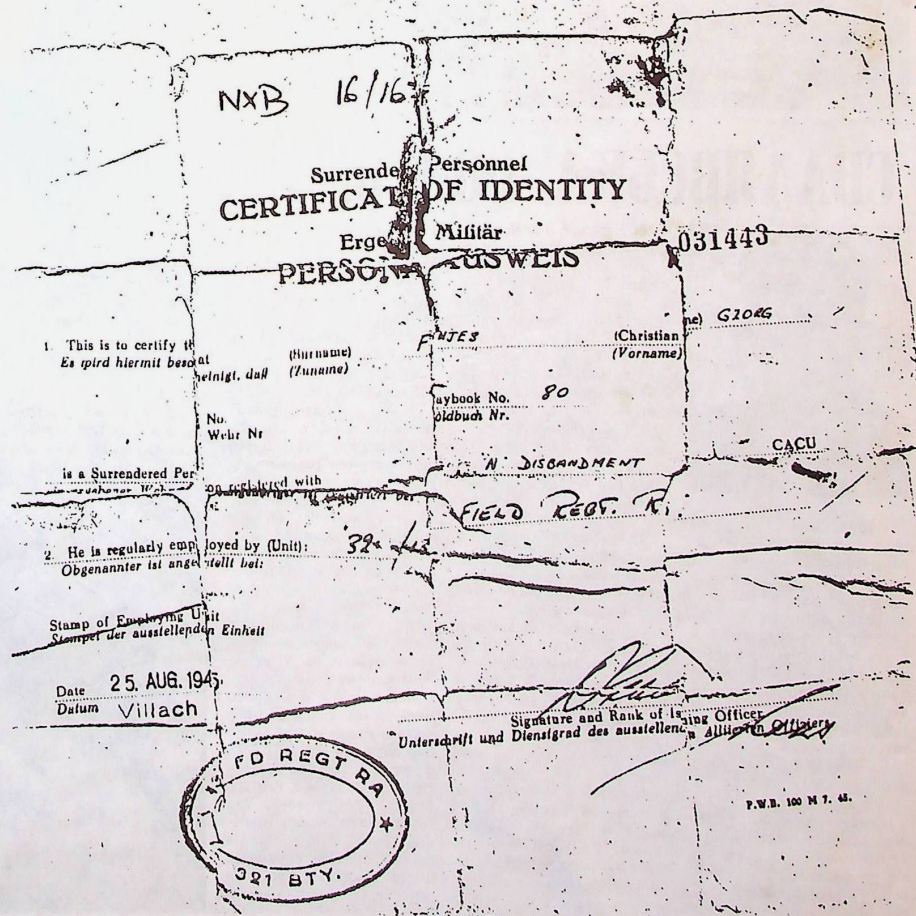
помікнулася йому. Подарувала зустріч з чудовою жінкою Надією Олександрівною Ільчевою, з якою пліч-о-пліч прожив щасливі 45 років.

Жорнова Холокосту дають про себе знати. Переніс

інфаркт, болять руки, ноги. Болить серце і душа. Маленька пенсія йде майже вся на ліки. Доводиться відмовляти собі у найбільш необхідному: у їжі. Здав документи на отримання

допомоги від фонду "Холокост", але фонд мовчить. А як би згодились якраз зараз ці гроші! Та, мабуть, не дочекаюсь, каже Юрій-бачі. - Хочеться ще пожити хоч трохи. Невже, якщо мене не змолили жорнова війни, змолотять жорнова жебрачі долі? Поможі, Боже! Дай вижити!

Спогади записала Є.Сюрет.

ДЖЕЛЕМ, ДЖЕЛЕМ...

Джелем, Джелем - це пісня, яку співали жертви нацистського терору на шляху до таборів смерті.

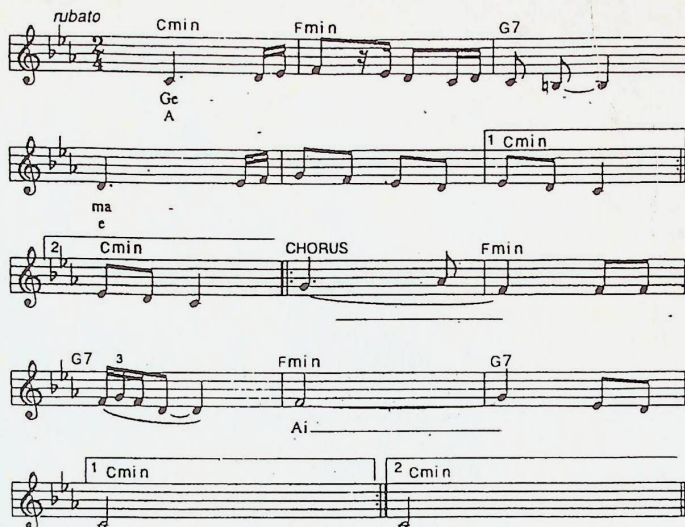
Джелем, Джелем - гімн, який зв'язував різні мовні групи ромів різних країн протягом їх вічних пошуків притулку у мандрах по всій Європі.

Джелем, Джелем - співали роми під час походу через Західну Німеччину, щоб примусити людей подумати про долю і історію ромів,

протестуючи проти вигнання, вимагаючи право на життя.

Після возз'єднання двох німецьких держав, ворожнеча і насилля до емігрантів та етнічних меншин зростає. Гімн "Джелем, Джелем" документує прагнення ромів на основні права людини. Це вимога на право жити там, де вони цього хочуть, вимога виконувати рекомендації Європарламенту щодо захисту культури та мови ромів у Європі.

Джелем, джелем

Джелем, джелем лунгоне дроменца
маладілем бахтале роменца.
А ромале катар тумен авен
є цергенца бокгале чавенца.

Сас те ман барі фамілія,
мундардя лен е калі легія.
Саворен чиндя ле ромен ромньен
машкар ленде те цікне чаворен.

Путер Девла тре кале вудара
те шай дикгав мійрі фамілія.
Пале ме джав лунгоне дроменца
Те кай пгірав бахтале роменца.

200 років з дня народження О.С.Пушкіна
СВЯТО ПОЕЗІЇ, СВЯТО ДУХОВНОСТІ...

...На сцену, прикрашену портретом геніального російського поета Олександра Сергійовича Пушкіна, виходить невеличка чорнява дівчинка з довгою косою у гарному темномалиновому платтячку з білосніжним комірцем. Це - п'ятикласниця Ужгородської школи № 14 Крістинка Горняк. З великим натхненням, випромінюючи сонячне світло, вона читає вступ до пушкінської поеми "Руслан і Людмила":

У Лукомор'я дуб зелений,
Злата цепь на дубе том.
И днем и ночью кот ученый
Все ходит по цепи кругом...

І немає сумніву, що всі діти й дорослі, які заповнили цього теплого квітневого дня затишну залу лялькового театру в Ужгороді і які уважно слухали все, що читалося й виглошувалося на сцені, представили собі і цей казковий острів Лукомор'є, і вченого кота, і кремезний дуб із золотим ланцюгом...

Це - один із яскравих епізодів прекрасного свята пушкінської поезії для школярів, організованого обласним управлінням культури та управлінням освіти разом із Закарпатським товариством російської культури "Русский Дом".

А почалося свято незвично. На сцені вишукались стенди з виставкою дитячих малюнків - ілюстрацій до віршів, поем, романів, повістей письменника, в якій взяло участь 60 хлопчиків та дівчаток 15 із них - з кожної вікової групи - було нагороджено. Вручала дипломи, грамоти управління освіти, Товариства "Русский Дом" та управління культури, а також призи - прекрасні набори фломастерів - заступник начальника управління освіти, голова Закарпатського товариства російської культури "Русский Дом" кандидат історичних наук Світлана Іванівна Мігряева.

Свято тривало. Гаряче аплодували діти й дорослі романсам на вірші О.С.Пушкіна. А далі один за одним виходили на сцену школярі 36 дітей прочитали поезії визначного поета, чий ювілей ми відзначаємо 6 червня, або вірші про нього

як російською, так і українською мовами... Справжнім відкриттям свята серед його учасників був виступ дівчинки - ромки Крістинки Горняк. Вона, як і всі діти, юні актори, була відзначена спільним дипломом обласного управління освіти і ЗТРК "Русский Дом", а також одержала великий набір дуже гарних фломастерів. Аплодувала їй вся зала театру, в якій не було де впасти яблуку. Світлана Іванівна Мігряева, котрій дуже сподобалася виразна й грамотна мелодекламація Крістини, поцілувала її, вручаючи Диплом за участь в обласному дитячому святі пушкінської поезії, присвяченому 200-річчю з дня народження російського генія. А коли підбивали підсумки усього свята, заступник начальника обласного управління освіти не забула відзначити художнє читання п'ятикласниці Ужгородської ЗОШ № 14.

Велику допомогу в організації свята надав обласний Інститут методики навчання і виховання, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, зок-

рема Катерина Миколаївна Романченко.

В кінці свята представники різних шкіл рівненської області пройшли по набережній до Пушкінської площі і поклали кошики яскравих квітів до підніжжя пам'ятника великому поету, а потім тут і сфотографувалися, що було заздалегідь заплановано. Так само, як і пригосщення смачним морозивом на площі Театральній усіх 50 безпосередніх учасників свята. Для іногородніх дітей та педагогів було організовано чудовий обід у галереї "Карпат - Арт".

Спонсором цього прекрасного свята виступив Віктор Володимирович Медведчук.

... Надогово запам'ятається всім, хто прийшов у цей день до обласного театру ляльок, це непересечне свято - свято справжньої духовності, любові до літератури, свято єдності двох культур - російської та української...

Світлана Мако.
На знімку: Крістинка Горняк.

КАЗКА

ЯК РОМ
ПРОСИВ ГРОШЕЙ

(Закінчення казки)

Суддя питає рома: - Чи то правда, що ви винні цьому панові 99 пенгові?

- Пересвітлий пане суддя, - почав ром таким ласкавим і поважним голосом, якби замість нього самі ангели говорили. - Цей пан такий, що

все чуже хоче собі присвоїти. Я вам можу фактами довести. Він готовий сказати, що цей одяг, який є на мені, то не мій, а його.

Пан аж затрусився, бачачи хитрість рома. Голова сказав: - Та то є істинна правда, що

цей одяг мій, а не його!

Ром аж підскачив з радості, що йому так легко все стелиться і каже:

- Но, бачите, пане суддя, що я правду сказав. Він і останній мій одяг хоче собі присвоїти. Чи це не

сором для такого пана. Розсудіть нас, пане суддя!

Суддя присудив правду роману і обох їх прогнав. Пан сумно пішов додому, а ром, посвистуючи, пішов дорогою до Буштина. Його наздоганяє якийсь пан, який їхав

на парадній кареті. Циганин зупинив карету і попросився підвезти його до Буштина, але молодий пан не захотів його взяти, тому що зрозумів, що перед ним ром. Пан хотів пожартувати. Коли ром запитав його, хто він є, він відповів: "Я син божий". Тоді ром весело підскачив до пана, зняв з його голови шапку і каже: "Добре, що ви той! Ваш батько винен мені один пенгов. За цей пенгов я беру вашу шапку, а ви розрахуйтеся з вашим батьком!" І почав іти своєю дорогою.

Коли пан побачив, що ром не жартує, і він мусить продовжи-

ти дорогу без шапки, витягнув з кишені один пенгов і викупив свою шапку.

Карета швидко поїхала, а ром потихеньку пішов до Буштина. Зайшов до однієї корчми. В тій корчмі гуляли роми. Вони сиділи за окремим столом і почали посміюватись з рома. Той підскавив і почав битися з ними так, що весь одяг на ньому розірвали, а гроші забрали. Бідний і обдіраний він повернувся додому. І вже ніколи не хотів просити грошей, тому, що пересвідчився: "Якщо легко чоловік щось отримує для себе, так легко воно і піде від нього".

ПИШЕМО І ЧИТАЄМО РОМСЬКОЮ

Євген гейла вешеса,
Чіріклен шуңда дромеса
Євген ішоа через лісок
І слухав наспівы пташок.

І джав дромеса джав
І пре піскалька башав.
Іду стежиною, іду
І на сопілочи гуду.

Йовжи, сар ту наджасе.
Со андро курко ефта дівес ?
Йовжи, ти вже арозуми:
Лише сім у тижні днів.

Жуклореса андро веш джава
Нікас ме на дарава.
Жеки в аіс іде а цуцениям,
Аби не було лачно ім там.

РОМАНІ ЯТ

Газета Закарпатського ромського
культурно-просвітнього товариства

Реєстраційне свідоцтво Зт 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Євгенія Навроцька**

Редакція не заохочує надіслати авторів. За точністю передачі фактів відповідальні автори.
Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий порядок матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Ят".

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а,
телефакс 3-61-77.

Перечинська районна друкарня,
295070, смт.Перечин, вул. Жовтнева, 93
E-mail: tyro@mail.uzhgorod.ua
Умовн. друк. арк. 2. Тираж 5000. Зам. № 904.

ЯК ПРИВОРОЖИТИ КОХАНОГО

Старовинний ромський рецепт любовного ворожіння для жінок

Купити на базарі, не торгуючись, одне куряче яйце. Ворожити треба опівночі і тільки тоді, коли ви вдома зовсім одна. Ближче до дванадцятої години підготуйте необхідне: щільно заваніть вікна та дзеркала, накрийте стіл чистою скатертиною. Поставте в центр блюдечко. Покладіть на нього яйце ніж і три нові голки. По кутах розставте чотири свічки. Розпустіть волосся і сядьте ворожити.

Щоби знати, як складеться ваше особисте життя, треба покласти душі трьох людей, які померли не більше ніж три роки тому. При цьому необхідно читати заклинання, яке приводиться нижче і, називаючи ім'я, втикає в яйце голки.

"Прийдіть душі померлих, допоможіть в моїй ворожбі. Через яйце прийму я ваше провіщення. Яйце первородне, славлене віками через Христове воскресіння, прийди відображенням мого життя.

Дух (назвіть ім'я), ти тут? (втикайте першу голку).

Дух (ім'я), ти тут? (втикайте другу голку).

Дух (ім'я), ти тут? (втикайте третю голку).

Закликаю вас, духи, білими свічками, світліми ділами, божою владою. І чекаю вашої відповіді!"

Сказавши останню фразу, розбийте ножом яйце. Дивіться уважно, що стало з жовтком. Він і провіщує вашу долю.

1.Якщо жовток розтікає, змішавшись з білком, кохання ваше буде коротким. Не сумуйте, за ним приїде нове. Як?.. Коли знову закохаетесь, погадайте і будете знати.

2.Якщо побачите кров в яйці, значить будете сильно страждати, та й ще хворіти.

3.Якщо в яйці будуть два жовтки, Вас чекає не тільки довге і вдале кохання, але успіх і багатство.

4.Якщо жовток затягнений мутною плівкою, знайте: не того любите. Щастя з ним не буде, тільки сіре, безрадніе життя.

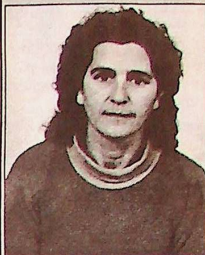
5.Якщо жовток свіжий і гарний на вигляд, не розтікається блюдечком, це вказує на те, що попереду у Вас удача, здоров'я, міцна сім'я.

6.Якщо, розбивши яйце, відчуєте неприємний запах, зразу ж згасть свічки і припиняйте ворожбу. Це вірна ознака того, що духи гніваються за перерваний спокій, а Бог не хоче з якихось причин, щоби ви знали своє майбутнє.

Згасивши свічки, ви відпускаєте душі в їхній світ.

Крім того, пам'ятайте - ворожіння не повинно перетворюватися на гру, у протилежному випадку можна накласти на себе біду.

Творчість ВІД МОГО ІМЕНІ

Марія ІЛЛІЙ родом із міста Чоп, що на Ужгородщині. Там мешкає і зараз. Лірична натура, Марія з дитинства пише вірші угорською мовою. В них - історія та доля ромів, мудра філософія простої, але дуже цікавої людини. Пропонуємо нашим читачам переклад одного з віршів Марії Ілліш на українську мову.

Якщо кине один раз мене життя - я піду від вас.

Коли відам останнє дихання - з гордістю вірш в свої руки візьму.

Почитай дорогим мені людям.

Щоб були вони стійкі та скромні - і щоб дзвенів їх голос голосно.

До поту кричи з гордістю - кричи, щоб дзвенів весь зал, Щоб всі чули, що болить - я не змогла більше догоджати їм.

Тому не досить, що почувую - розкажи, що я любила свій люд, квіти і свою рідну землю. Все в мене було - золотими буквами, як змогла сказала і душу виллила вам.

Переклад з угорської Катерини Чонташ

САР О РОМ МАНГЕЛАС ЛОВЕ

(агор ла парамісакє)

О суддас пгучел ле роместар :

-Чачібен гой ту камес ле расекс 99 пенгива ?

-Шун сомнакуно судца - пгенел о ром . Када рай айсо гой саворо цудзо песке камел телен . Ме рая туке шай доказінав фактенца . О рай пенла кала голмі со премане ода лескере .

О рай заразіндыа пес холятар гой о ром айсо аврімардо . О рай пгенел ода чачібен гой кадала голмі сопелесте ода мйре .

О ром подхутіла андро радішагос гой леске са мішто джал о вакерібен .

-Рая судца, дікгес гой ме чачібен пгенав? О рай камел міре утовшне голмі песке телен . Барі лач кайсе барвале расекс! Рая судца мангав тут росудзін амен!

О суддас чачібен діня ле ромес, анде холі о суддас солє дўен джанен аврі траня . О рай холяга гейла песке кейре, а о ром радішагоса піскішагоса гейла дромеса песке андре Буштїна . Ле ромес дохундя ек баро рай саво траделас пре шукар кочія . О ром тердїрдыа е кочія те мангла ле расекс те подліждал лес андре Буштїна . О терно рай накамля телен лес пега, вашода ке о терно рай ахалія англа лєсте тердїол ром.О рай камля лега пгерас текерен . О ром пучтля ле расетрар ко ту сал, о рай пгенел : "Ме сом Девлескеро Ча". О ром радішагоса потхутля ко рай, цїрня леске пало шейро е стаді пенел о ром : "Мішто гой ода тусал! Тїйро дад камел манге ек пенгївс . Вашода пенгївс ме тутар лав тїйрї стаді, а ту рая розрахїн тут тїйре власне дадега!" О ром гейла пєскєре дромєга .

Кана о рай дікгел, гой о ром на віцелїнел, о рай на камел бі стаді теджан кгейре о рай ле ромеске мусай сас теден ек пенгївс ваше стаді .

Е кочія гейла песке, о ром ловкерес гейла андре Буштїна . О ром загейла андре ек карчма, одя дікгел

о рома мулатїнен.О рома бешен пашо баро скамін і дікген по ром ай асан лєстар . О ром андре холї кездїндыа пес ленца те марен . О рома ле ромес айцї марде гой саворе голмі прелесте цїнгерде, те о лове лєстар одїле .

О чоро са цїнгердо роморо авля песке кейре .

Бутер нїгда лове намангелас нїкастар, вашода "Со ловкєс о мануш худел прейгал пєсте, ода ловкєс лєстар оджал".